𑐮𑐶𑐥𑐶𑐰𑐶𑐡𑑂, 𑐥𑐸𑐬𑐵𑐟𑐟𑑂𑐰𑐰𑐶𑐡𑑂, 𑐧𑑁𑐡𑑂𑐢𑐎𑐮𑐵𑐫𑐵 𑐀𑐣𑑂𑐰𑐾𑐲𑐎, 𑐨𑐵𑐲𑐵𑐠𑐸𑐰𑐵𑑅
𑐥𑑄. 𑐴𑐾𑐩𑐬𑐵𑐖 𑐱𑐵𑐎𑑂𑐫𑐫𑐵 𑐩𑑂𑐴𑐳𑐶𑐎𑐵

लिपिविद्, पुरातत्वविद्, बौद्धकलाया अन्वेषक, भाषाथुवाः
पं. हेमराज शाक्यया म्हसिका

रवि शाक्य, इखाछेँ, यल

अष्टमङ्गलया छगू छगू मङ्गलं नं
भिंतुना, सुभाय् लःल्हानाच्वन छन्त थौं,
थीथी लिपि पुचःतय् मंकाः गुथिं नं
धौसगं, खेंसगं बियाच्वन छन्त थौं।

नेपाः संस्कृतिया सुसाःकुसाःखलकं नं
सिसाबुसां घ्वाल्ल लुनाच्वन छन्त थौं,
स्वंगू बखत व भिगू दिशाया जःतय्सं नं
स्वांवा गायेकाच्वन मूलँपुइ छन्त थौं।

भाजु हेमराज शाक्य! जिगु न्हाय्पंप्वालय् नं
मङ्गलसूत्रया सःजक थ्वयाच्वन थौं,
छंगू प्रत्येक कृतियात जिगु थ्व मिखां नं
पूर्णकलशया पलिस्वां थें खंकाच्वन थौं।

- सत्यमोहन जोशी

पं. हेमराज शाक्यया म्हसिका

लिपिविज्ञ पं. हेमराज शाक्यजुया बुदिं नेसं १०४६ तछलाथ्व चौथी (१९८३ जेष्ठ कृष्णा ४)खुन्हु शिवदेव संस्कारित ओंकुलि श्री रुद्रवर्ण महाविहारया कचाबहाः जयश्री महाविहार जोथाबहाः थैना यलय् जूगु खः। हलिमय् नां जाःगु महाबुद्ध देगःया निर्माता बौद्धाचार्य पं. अभयराज शाक्य वंश पंडित कुलया नीगुगु पुस्ताया रुपय् जन्म काबिज्याःम्ह पं. शाक्यया अबुजु पुण्यराज शाक्य व मां अष्टमाया शाक्यया याकः काय् खः।

धापु दु हा भिंसा हः नं भिनि धाइथें वसपोलया जीवनं गति कयावन। बुद्धधर्म संस्कृतियात च्वन्ह्याकेगुलि दुनुगलं श्रद्धा भाव ब्वलंका उकि हे जी(

वंकाछि लगे जुया: माले मा:गु क्वचायका बिज्यात। थ्व हे कुतलं वसपोलयागु योगदान देय् दुनेजक मखु हलिंन्यंक नेपा:या बौद्धधर्म, संस्कृति, कला, पुरातत्व, नेपालभाषा व लिपि ख्यलय् नं ज्व:मदुकथं सिद्ध जुल। हलिमय् नां जा:म्ह भाषासेवी धर्मादित्य धर्माचार्यनाप व पं. आशाकाजी बज्राचार्य, पं. रत्नकाजि बज्राचार्य थें जा:पिं बिद्वान् गुरु पण्डितपिंके भाषा, व्याकारण, काव्य, कौमुदी, बुद्धधर्म दर्शन, कला, संस्कृति, इतिहासनाप थीथी पुलांगु लिपि सयकेगु ह्व:ता: चुलाकाका:म्ह पं. शाक्यं गुरुपिनिगु ज्ञानबुद्धि नापं थम्हं हे बुद्धधर्म व बौद्ध संस्कृति अध्ययन याना: मालाकुलेगु ह:पा: काय् फत। उगु कारणं वय्कल न्हापांगु सफू नेपाल लिपि संग्रह पिकाय्फत।

पण्डित कुलय् बूम्ह पं. शाक्यजुं श्री ५ सरकाया निजामति सेवाय् विसं २००८ सालय् दुतिना वीर पुस्तकालय् (थौंकन्हेया राष्ट्रिय अभिलेखालय्) या बौद्ध पाठशालाय् पंडित पदय् ज्यायायां पण्डित उपाधी नं काय् खन। व हे ज्याय् लगे जुजुं विसं २०१३ सालय् पुरातत्व विभागया लिपि विशेषज्ञ पदय् बढुवा नं जुयाबिज्यात। सरकारी सेवाय् ज्या यानां च्वंबले विसं २०१६ सालय् भारतया सुदूर दक्षिण उटकमण्ड धैगु थासय् सरकारी एपिग्राफी कार्यालय् प्राच्य विद्या केन्द्रपाखें एपिग्राफि सम्बन्धी तालिमं कयाबिज्यात। सेवाय् दुहांवंगु ३२ स्वीनिदँ दुबले विसं २०४० सालय् वय्कलं थ यस्सें अवकास कया: जागीर जीवन क्वचाय्काबिज्यात। अनंलिपा थीथी संघ संस्थाय् च्वना: बौद्ध ग्रन्थत अनुवाद याय्गु, व्याख्या याय्गु व अनुसन्धानय् जोतय् जुयाबिज्यात। नापं वय्कलं बुद्धधर्म व दर्शनया प्रचारप्रसार याय्गु भ्वलय् जापानया टोकियो विश्वविद्यालय थ्यंक वना: ज्ञान इनाबिइगु ज्याय् मदिक लगे जुयाबिज्यात।

नेवा:लिपि नापं कलायात लुइका बांलाक न्हना मवनिकथं संरक्षण याय्गु भ्वलय् थ:गु जीवनकालय् हे ७२ न्हेय्निगु सफूत च्वयाबिज्यात। थुपिं सफू मध्ये तसकं महत्वं जा:गु "नेपाललिपि प्रकाश" नांगु सफुतिइ ब्राम्ही लिपि, रञ्जना लिपिंनिसे कया: कुटाक्षर नापं २९ नीगुता लिपि नं न्ह्यब्वया बिज्यात।

वय्कःया हःपालं मेपिं यक्व प्रभावित जुसें नेवाः लिपि संरक्षण याय्गु उद्देश्य तयाः नेपाललिपि गुथि यें, लिपि थपु गुथि यलय् थीथी संघ संस्थात दय्केगु, पत्र पत्रिका पिथनेगु ज्या जुल । थुकथं वय्कलं ज्ञान इनाः बौद्धधर्म, संस्कृति, भाषा, कला व लिपिया प्रचार प्रसार यानाः थ्व हे ख्यलय् यक्व योगदान याःपिं हनेबहःपिंत हःपाः कथं आर्थिक ग्वाहालि व सम्मान बिइगु उद्देश्यं "हेमराज सिरपाः"नं स्वनाबिज्यात ।

अध्ययन व अनुसन्धानय् जक थःगु जीवन पाःम्ह पं. शाक्यं यक्व हे नां जाःगु लोकं ह्वाःगु कृतित पिथनेगुलिइ क्वातुक लगे जुम्ह महापुरुष खः धैगु सकसिगु न्ह्यःने प्रष्ट सीदु । थुकिया यचुगु दसुया रुपय् नीनिदँतक मदिक कुतः यानाः विसं २०३४ सालय् नेवाः इतिहास, संस्कृति व बुद्धधर्मयात च्वय् थकाःगु तःधंगु अनुसन्धान साहित्यिक ग्रन्थ "श्री स्वयम्भू महाचैत्य" पिथनाबिज्यात । च्यासः व झिंछपौ (८११) पेज दुगु थ्व ग्रन्थ अंग्रेजी भाषां नं अनुवाद जुयाः पिहां वय्धुंकल । थुगु सफुतिं पुण्य भूमि नेपाल हलिमय् म्हसिकेत ताःलात । थ्व ग्रन्थ वसपोलया दकले तःधंगु महत्वं जाःगु विलक्षण प्रतिभां बिलिबिलि जाःगु धकाः यक्व हे स्वदेशी व विदेशी विद्वानतय् पाखें दुनुगलंनिसें च्वछ्यायातःगु दु ।

राष्ट्रिय व अन्तराष्ट्रिय जगतय् बौद्धधर्म, संस्कृति, पुरातत्वविद् नेपालभाषा व लिपिया ज्ञानया रुपय् थःत ब्वय्त वय्कः पं. शाक्यजुयात जुजु त्रिभुवन, जुजु महेन्द्र, जुजु विरेन्द्र व युवराज दिपेन्द्रया ल्हातिं महेन्द्र प्रज्ञा पुरस्कार, गोरखा दक्षिण वाहु, व हनापौ थें जाःगु आपालं च्वन्ह्याःगु मान पदवी सम्मामीत जुइ दत । वयकया थ्व तःधंगु योगदानयात हनावना तया थीथी तःगु स्थानीय, राष्ट्रिय तहया लागाया च्वन्ह्याःगु नां जाःगु संघ संस्थातय् पाखें हंके खन । थ्व हे भ्वलय् नेपाःया स्वम्ह प्रधानमन्त्री जुपिं कृष्णप्रसाद भट्टराई, गिरिजाप्रसाद कोइराला व शेरबहादुर देउवापिनिगु ल्हातं समेत सम्मान बियादीगु दु । थथे हे विसं २०६७ सालय् नेपाः देय्या न्हापांम्ह राष्ट्रपति रामवरण यादवपाखें "प्रवल जनसेवाश्री"

वय्‌कः मदय्‌धुंका नं वसपोलया गुण लुमंकाः वय्‌कःया जहान चन्द्रलक्ष्मी शाक्ययात पदक लःल्हानाबिल ।

तसकं शान्तम्ह, भलादमीम्ह, न्ह्याबलें न्ह्यूख्वाः वःम्ह, नुगः यचुम्ह मैत्री भावं जाःम्ह परिश्रमी क्वातुम्ह पं. शाक्यजुं बौद्धधर्म, कला संस्कृति, पुरातत्व, अभिलेख, नेपालभाषानापं पुलांगु लिपि म्वाका तयेगु नापं मालेकुले याय्‌गु ज्याय्‌ अन्वेषक रुपय्‌ यानाथकूगु योगदानया च्वन्ह्याःगु मुल्याङ्कन यानाः थीथी इलय्‌ थीथी ततःधंगु संघ संस्थात पाखें "भाषा थुवाः", "मञ्जुश्री पुत्ररत्न", "स्वयम्भूरत्न" व "लिपि विशेषज्ञ" थें जाःगु आपालं च्वन्ह्याःगु उपाधीत पाखें तीइकाः थःगु जीवनकालय्‌ सन्तोष जुयाः न्ह्याबलें लुमंकाः च्वनेत ताःलात । थुगुकथं वय्‌कःयाके दैच्वंगु दुग्यंगु ज्ञान दुगु कारणं यानाः समाजय्‌ वय्‌कः "ऐतिहासिक इन्साइक्लोपेडिया" अर्थात्‌ न्ह्याग्गु खँ स्यूम्ह, लुमंके फुम्ह धकाः म्हसीकातःगु दु ।

आपाः मनुतय्‌सं वय्‌कःयाके दुगु ज्ञानया ग्वाहालि कयाः स्नानकोत्तर, विद्यावारीधि पद काय्‌धुंकुपिं, ततःधंगु संघ संस्थातय्‌सं सामुहिक सुभावना जायाः मानसम्मान नापं मानार्थ विद्यावारिधी पदं छाय्‌पी धकाः स्वदेशी व विदेशी आपालं च्वन्ह्याःपिं, मनंखंपिं विद्वानपिं व विश्वविद्यालयपाखें प्रस्ताव वःगु खसानं उखेपाखे छुं नं कथंया नुगः छूवयाबिमज्याः । उज्वःगु विद्यावारिधि काय्‌गुपाखे मन वंकाबिमज्या । थथे उच्च विचार, सादा जीवनकथं म्वाय्‌ चाहे जूम्ह पं. शाक्यजुं न्ह्याबलें तःपाःलं सुरुवा कोट तकःतपुलि पुनाः भलादमि धंगं स्यू, सःम्ह थें याउंक जुयाच्वन । जीवनया आखीरय्‌ छुं ल्वचं दुःख ब्यूसां पचेय्‌ यानाः सह यानाः च्येय्‌प्यदँ दय्‌काः नेसं ११३० चिल्लागा अमाइ घोडा जात्राया दिंखुन्हु (विसं २०६६ चैत्र ३ गते मंगलवाः) नश्वरदेह त्याग यानाः भौतिक रुपं भीगु दथुं सदां बिनावन ।

पक्का नं थ्व देह सकसिगु नं फुनावनीगु खः, मदयावनीगु खः । अय्‌नं वय्‌कलं त्वताथकूगु, इनाबियावंगु ज्ञानत ताःकालतक म्वानाच्वनी । पुस्तौ पुस्तातकं न्ह्यानाः भी दथुइ म्वानाच्वनी धैगु विश्वास दु ।

पं. हेमराज शाक्यको संक्षिप्त परिचय

लिपि विशेषज्ञ पं. हेमराज शाक्यको जन्म ने.सं. १०४६ जेष्ठ शुक्ल चौथी सोमवार (वि.सं. १९८३/०२/३२ गते सोमवार) का दिन शिवदेव संस्कारित ओंकुली श्री रूद्रवर्ण महाविहारको शाखा विहार जयश्री महाविहार (जोथाबहाल), थैना, पाटनमा भएको हो । विश्व प्रसिद्ध महाबुद्ध मन्दिरका निर्माता बौद्धाचार्य पं. अभयराज शाक्यवंश कूलमा विसौं पुस्ताको प्रतिनिधिको रूपमा जन्मनुभएका पं. शाक्य, पिता पुण्यराज शाक्य र माता अष्टमाया शाक्यका एकमात्र सुपुत्र हुनुहुन्छ ।

भनिन्छ, अन्तरआत्माले जे इच्छ्याएको छ सोही अनुरूप नै जीवनले गति लिँदैजान्छ, तसर्थ बुद्धधर्म र संस्कृति संरक्षण एवं संवर्धनप्रतिको गहन अभिरूचि, आस्था एवं सद्भावले गर्दा उहाँले त्यसै विधामा जीवन बिताउने मार्ग पहिल्याउन सक्नुभयो । जस अनुसार उहाँको योगदान राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय जगत मै बौद्ध धर्म, संस्कृति, कला, पुरातत्व, नेपालभाषा एवं लिपि जगतमा अद्वितीय सिद्ध भयो ।

सुप्रसिद्ध भाषासेवी धर्मादित्य धर्माचार्य लगायत पं. आशाकाजी वज्राचार्य, पं. रत्नकाजी वज्राचार्य जस्ता विद्वान गुरू तथा पण्डितहरूको मातहतमा रहेर भाषा, व्याकरण, काव्य, कौमुदी, बौद्धधर्म, दर्शन, कला एवं संस्कृति, इतिहास, विविध प्राचीन लिपि अध्ययन गर्ने सुअवसर पाएका पं. शाक्यले गुरूहरूबाट ज्ञानबुद्धिको अतिरिक्त बुद्ध धर्म, बौद्ध संस्कृतिमा स्वःअध्ययन एवं अनुसन्धान गर्ने प्रेरणा समेत पाउनुभयो । जसको फलस्वरूप पहिलो पुस्तकको रूपमा 'नेपाल लिपि संग्रह' नामक किताब प्रकाशनमा ल्याउन उहाँ सफल हुनुभयो ।

पण्डित परिवारमा जन्मनु भएका पं. शाक्यले श्री ५ को सरकार निजामती सेवामा वि.सं. २००८ सालमा प्रवेश गरेर वीर पुस्तकालय (हाल राष्ट्रिय अभिलेखालय) अन्तर्गतको बौद्ध पाठशालामा पण्डित पदमा कार्यरत

रहनुभएपछि श्री ५ को सरकारबाट पण्डित उपाधि प्राप्त गर्नुभयो । यसै सिलसिलामा वि.सं. २०१३ सालमा पुरातत्व विभागमा लिपि विशेषज्ञ पदमा बढुवा हुनुभयो । सरकारी सेवामा कार्यरत रहेको बेला वि.सं. २०१६ सालमा भारतीय सूदुर दक्षिण उटकमण्डस्थित गभर्मेण्ट एपिग्राफी अफिस प्राच्य विद्या केन्द्रबाट एपिग्राफी सम्बन्धी तालिम पनि लिनुभयो । सेवा प्रवेशको ३२ वर्षपछि वि.सं. २०४० सालमा स्वेच्छिक अवकाश लिदैं सरकारी जागीरे जीवनमा पूर्णविराम लगाउनुभयो । त्यसपछि विभिन्न संघसंस्थामा रहेर बौद्ध ग्रन्थहरूको अनुवाद, व्याख्या र अनुसन्धानमा आफूलाई अझै धेरै क्रियाशिल बनाउनु थाल्नुभयो । साथै उहाँले बुद्धधर्म र दर्शनलाई प्रचारप्रसार गर्ने क्रममा टोकियो विश्वविद्यालय, जापानमा पुगेर पनि ज्ञान बाड्ने काममा निरन्तरता दिनुभयो ।

नेवारी लिपि एवं कलालाई पत्ता लगाउने, व्यवस्थित एवं संरक्षण गर्ने क्रममा उहाँले आफ्नो जीवनकालमा ७२ वटा पुस्तकहरूको रचना गर्नुभयो । यहि महत्वपूर्ण ग्रन्थहरूको सूचीमा 'नेपाल लिपि प्रकाश' नामक पुस्तकमा ब्राम्ही लिपि, रञ्जना लिपि, प्रचलित लिपि देखि कुत्ताक्षर लगायत २९ वटा लिपिहरू प्रस्तुत गर्नुभयो । उहाँ कै प्रेरणाले अरूपनि त्यस्ता व्यक्तित्वहरूको जन्म भयो, जसले नेवारी लिपिलाई संरक्षण गर्ने उद्देश्य अनुरूप 'नेपाल लिपि गुठी', 'लिपि थपु गुठी' जस्ता विभिन्न संघसंस्थाहरू र पत्रपत्रिकाहरू सञ्चालनमा ल्याउने काम गर्नथाले । यसरी उहाँले ज्ञानप्रदान गरेर बौद्ध धर्म, संस्कृति, भाषा, कला र लिपिलाई प्रचारप्रसार गर्नुका साथै यस क्षेत्रमा योगदान दिने व्यक्तित्वहरूलाई प्रेरणा एवं आर्थिक सहयोग प्रदान गर्ने उद्देश्य अनुरूप 'हेमराज सिरपा' पुरस्कारको स्थापना समेत गर्नुभयो ।

अध्ययन र अनुसन्धानमा मात्रै जीवनलाई अभ्यस्त बनाएका पं. शाक्यका धेरै बहुचर्चित एवं लोकप्रिय कृतिहरूले गर्दा उहाँ निकै परिश्रमी एवं दृढ निश्चयी व्यक्ति भएको तथ्य सबै सामु स्पष्ट नै छ । यसको ज्वलन्त उदाहरणको रूपमा, उहाँले २२ वर्षको निरन्तर प्रयास पश्चात वि.सं. २०३४

सालमा नेवारी इतिहास संस्कृति र बौद्धधर्मलाई उत्थान गर्ने साहित्यिक महान ग्रन्थ 'श्री स्वयम्भू महाचैत्य' प्रकाशनमा ल्याउनुभयो । ८११ पृष्ठ रहेको यस ग्रन्थलाई अङ्ग्रेजी भाषामा पनि अनुवाद गरेर प्रकाशन गरिए पछि अन्तराष्ट्रिय जगतमा समेत यस पूण्यभूमि नेपाललाई चिनाउन उहाँ सफल हुनुभयो । यो ग्रन्थ उहाँको जीवन कै सर्वाधिक महत्वपूर्ण ग्रन्थको रूपमा लिदैं विलक्षण प्रतिभाका धनी भनेर थुप्रै स्वदेशी एवं विदेशी विद्वान विदुषीहरूले मुक्त कण्ठले उहाँको प्रशंसा समेत गरेका छन् ।

राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय जगतमा बौद्धधर्म, संस्कृति, पुरातत्वविद्, नेपालभाषा र लिपिका पर्यायवाची संज्ञाका रूपमा आफूलाई प्रस्तुत गर्न सफल पं. शाक्यलाई श्री ५ महाराजधिराज त्रिभुवन वीर विक्रम शाहदेव, श्री ५ महाराजधिराज महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव, श्री ५ महाराजधिराज वीरेन्द वीर विक्रम शाहदेव र श्री ५ युवराजधिराज दिपेन्द वीर विक्रम शाह देवका बाहुलिबाट 'महेन्द्र प्रज्ञा पुरस्कार', 'गोरखा दक्षिण बाहु' र. प्रशंसा पत्र जस्ता अत्याधिक गौरवमय पद्वीहरूले उहाँलाई सम्मानित गर्नुभयो । उहाँको अथक योगदानलाई कदर गर्दै विभिन्न स्थानिय एवं राष्ट्रियस्तरमा आफ्नो क्षेत्रमा क्रियाशिल एवं चर्चित संघसंस्थाहरूको तर्फबाट अनेक उपाधि, मानपद्वी, प्रशंसा पत्रहरू प्रदान गर्नुका साथै नागरिक अभिनन्दनहरूले सुशोभित गरेका छन् । यसै क्रममा नेपालको राजनितिक घटनाक्रमको विभिन्न कालखण्डमा प्रमुख भूमिका निभाएका तीन जना प्रधानमन्त्रीहरू श्री कृष्ण प्रसाद भट्टराई, श्री गिरीजा प्रसाद कोइराला र श्री शेर बहादुर देउवाको हातबाट समेत सम्मान ग्रहण गर्ने अवसर प्राप्त भयो । त्यसैगरि वि.सं. २०६७ सालमा नेपालका प्रथम राष्ट्रपति रामवरण यादवले 'प्रवल जनसेवाश्री मरणोपरान्त' सम्मान उहाँको अर्धांगिनी चन्द्रलक्ष्मी शाक्यलाई हस्तान्तरण गर्नुभयो ।

निकै सौम्य एवं हसिलो मुहार, विशुद्ध चित्त, मैत्री भावनाले युक्त र परिश्रमी एवं दृढ स्वभावका पं. शाक्यले बौद्ध धर्म, कला, संस्कृति, पुरातत्व,

अभिलेख, नेपालभाषा एवं प्राचीन लिपिको संरक्षण र संवर्धन तथा अन्वेषक एवं अनुसन्धाताको रूपमा पुऱ्याउनु भएको योगदानको उच्च मूल्याङ्कन गर्दै विभिन्न अवसरमा विविध उच्चस्तरीय संघसंस्थाहरूबाट 'भाषा थुवा', 'मञ्जुश्री पुत्ररत्न', 'स्वयम्भू रत्न', र 'लिपि विशेषज्ञ' जस्ता विशिष्ट गरि मामय उपाधिहरूबाट विभूषित भएर आफ्नो जीवन कालजयी बनाउन सक्षम एवं सफल हुनसक्नुभयो । यसप्रकार उहाँमा विद्यमान बृहत गहन ज्ञानका कारणले गर्दा जनमानसमा 'ऐतिहासिक इन्साक्लोपेडिया' का रूपमा समेत उहाँ परिचित हुनुहुन्छ ।

धेरै व्यक्तिहरूले उहाँमा व्याप्त ज्ञानको सहयोगले गर्दा स्नातकोत्तर र विद्यावारिधि हासिल गरेको भएपनि उहाँले स्वस्फूर्त रूपमा प्राप्त सम्मानको अलावा मानार्थ विद्यावारिधि पद प्रदान गर्छु भनेर विभिन्न स्वदेशी र विदेशी सहृदयी विद्वानहरू र विश्वविद्यालयबाट आएको धेरै प्रस्तावहरूमा कुनै पनि किसिमको चासो कहिलेपनि दिनुभएन, यसर्थ उहाँमा विद्यावारिधि पाउने उत्साह जीवनमा कहिलेपनि छाएन । यसरी उच्च विचार तर सादा जीवनयापन रूचाउने पं. शाक्य औपचारिक पहिरन दौरा, सुरूवाल, कोट र कालो टोपीमा सजिएर सधै शालिन एवं विद्वत छविमा हिड्ने गर्दथे । अन्ततः ८४ वर्षको उमेरमा ने.सं. ११३० चिल्लागा औंसी, घोडा जात्रा मङ्गलबार (वि.सं. २०६६ चैत्र ३ गते) का दिन देह त्याग गरि भौतिक रूपमा हामी माझबाट सदाका लागि विलिन हुनुभयो ।

निस्सन्देह, नश्वर शरीर त जो कसैको पनि अनित्य नै हो, तर उहाँले छरेर गएको ज्ञान अनन्त कालसम्म नित्य भएर पुस्तौपुस्ता सम्म सदैव सबै माझ जिवित रहिरहनेमा विश्वास छ ।

पं. हेमराज शाक्ययात कयाः स्वदेशी व विदेशीतय्सं थुगुकथं थगु धापु तयावंगु दु

माणिकरत्न शाक्य

पं. हेमराज शाक्यजु नेवाः समाजया छम्ह स्यल्लाम्ह अनुसन्धानकर्ता नं खः । बौद्ध क्षेत्रय् विशेष यानाः अनुसन्धान याइपिं हे मदुनिगु इलय् पं. हेमराज शाक्यजुं बौद्ध संस्कृतिया विविध पक्षयात कयाः अनुसन्धान याय्‌गु ज्या न्ह्याकाबिज्याय्‌त, गुकिं यानाः अनुसन्धानया ख्यः तःब्या जूवंगु दु । वसपोलयागु तःधंगु कुतलं नेपाःया बौद्ध संस्कृति, कला आदि ध्वाथुइकेत वसपोलया अनुसन्धानं पिहाँवःगु कृति ताःचा जुयाब्यूगु दु ।

रोहिणीबहादुर कायस्थ

भाजु हेमराज शाक्यया नां कायवं हे सकसियां म्हुतुं पिज्वइ थ्वय्‌काः छम्ह लिपि विशेषज्ञ खः । थौं भ्‌फीसं थ्वय्‌कःयात छम्ह लिपि विशेषज्ञ कथं जक म्हसीकां मगाः । थ्वय्‌कः छम्ह पुरातत्त्वविद् नं खः । थ्वय्‌कः छम्ह बौद्ध धर्म, दर्शन, मूर्ति, अभिलेखया अन्वेषक व च्वमि नं खः । थुलि जक मखु नेपालभाषा, लिपि, साहित्य, बौद्धधर्म, दर्शन, कला, संस्कृतिया संरक्षण, सम्वर्द्धन व विकास याय्‌गु लँय् थ्वय्‌कः छम्ह तपस्वी खः । अले अन्तरराष्ट्रिय जगतय् ख्याति प्राप्तम्ह बौद्ध विद्वान खः ।

छत्रबहादुर कायस्थ

थ्वय्‌कःयागु साहित्य कृतिया मूल्याङ्कन याय्‌गु ज्या ल्यं हे दनि । थौंतक थ्वय्‌कलं यानादीगु सेवा व योगदान यात कयाः धायेगु खःसा - थ्वय्‌कः छम्ह प्रेरणाया मूर्ति खः । थ्वय्‌कः छम्ह प्रतिभा व व्यक्तित्वया

धनी खः । अले "श्रेष्ठ सिरपाः" त्याकूगु निगू सफूया जक मूल्याङ्कन याःसां त्रि.वि.विःपाखें 'डक्टरेट' (विद्यावा रिधि) पदविं विभूषित याय् बहःम्ह बौद्ध विद्वान खः ।

वैकुण्ठप्रसाद लाकौल

भीगु संस्कृतिया परम्पराकथं दँय्दसं हलिपताः ब्वय्काः यःसिं स्वानाः आलुमत च्याकाः हलिमलि इनाबिया वइच्वना । अथेहे वसपोल लिपि विशेषज्ञ पं.हेमराज शाक्यजु नं भीगु नेपाःयागु धर्म, संस्कृति, कला, इतिहास, पुरातत्त्व, प्राचीन अभिलेख, प्राचीन लिपियागु क्षेत्रय् थौंयागु भीगु नेवाः समाजय् विजयध्वज विश्वकेतु योसिं थें धःस्वानाच्वंगु दु ।

चित्तधर "हृदय"

"उकिं जि ला थय् धाय्मास्ते वः, नेपालया साहित्य, संगीत व कला स्वता नं थ्वीकेत गनं बाहाले त्वाले समाजे समाजे चाहिला च्वने म्वाः, वसपोल हेमराज शाक्य नापलानाः वसपोल नाप निगू खँ ल्हाय्व हे कुगाः ।"

प्रेमबहादुर कसाः

"थ्व फुक्क स्वय् धुंकाः थ्व हे निष्कर्ष पिहां वइ - "गुलि चाःहिले फुम्ह, गुलि मात्तुमालाः जुइ फुम्ह, गुलि अध्ययन याय् फुम्ह, गुलि अनुसन्धान याय् फुम्ह थ्व हेमराज गुरुजु ! थुलिमछि तुतिंतुति मजुइक चाःहिले फुम्ह मनूया निम्तिं बहाःबहीयागु धलः दय्केगु ला साधारणगु हे खँ जुल । विभिन्न बहाःबहीयागु ऐतिहासिक वर्णन नं च्वय् फुगु धकाः तारीफ । थुकथं बौद्ध मूर्ति, बौद्ध विहार, बौद्ध समाग्री जक मखु कि पुरातात्त्विक वस्तुयागु नं उलि हे ज्ञान वसपोलयाके दु । नेपाःयागु मुद्रा

सम्बन्धी ज्ञान नं उलि हे दु वसपोलयाके । जिं मुद्रा संकलन याय् त्यनाबलय् थुकिया बारे जितः न्हाप्पां स्यनेकने यानाबिज्याःम्ह वसपोल हे खः ।"

काशीनाथ तमोट

जिगु ईयाहा, जिस्वयां थँम्ह, यल, थैनायाम्ह भाजु हेमराज शाक्य सरल जीवन हनाः उच्च विचार तैम्ह छम्ह मौन साधक खः । थीथी लिपिया ज्ञाता वय्कः थःगु ईया धाथेंम्ह लिपि विशेषज्ञ खः । मूलतः नेपाल लिपिया छम्ह द्रुतवाचक खयाः नं वय्कः ब्राम्ही, कुटिला थेंयागु पुलांगु व सँय् आदि पिनेया लिपिया नं ज्ञाता खः ।

मीनबहादुर शाक्य

वसपोल हेमराज शाक्यजुयागु नेपाः संस्कृतिया विषय गहन अनुसन्धानं पिज्वःगु यक्को ग्रन्थत मध्ये "श्री स्वयम्भू महांचैत्य" विशेषयानाः उल्लेख याय्बहः जू । थ्व सफू तिब्बतया Gos लोचभां च्वयाबिज्याःगु The Blue Annals थें, Bu-ston रम्पोछें च्वयाबिज्याःगु "History of Buddhism in India and Tibet" थें, व लामा तारानाथं च्वयाबिज्याःगु "History of Buddhism in India" थें छगू अद्वितीय ग्रन्थ खः । उकिं वसपोलयात उगु हे श्रेणीयाम्ह नेपाःयाम्ह ग्रन्थकार खः धाय्गुली छुं अत्युक्ति जुइमखु । थ्व वसपोलयागु प्राज्ञिक विशेषता जुल ।

मानिकलाल श्रेष्ठ

गुगुं नं देशया इतिहास अनया जुजु व शासकपिनि वंशावली मखु, सच्चा इतिहासला उगु देशया जनताया उपलब्धिया इतिहास खः, साहित्य, संस्कृति, कला व सभ्यताया इतिहास नं खः । नेपाली

जनताया थुगु पक्षया इतिहासया वय्कलं अध्ययन यानादिल, अन्वेषण यायां ब्वय्हयादिल । पुलां पुलांगु अभिलेख मालेगु, लुइका: अन्वेषण व अध्ययन याय्गु, अले उकिया माध्यमं इतिहास सिइकेगु ज्याय् थ:त समर्पित यानादीपिं मध्ये लिच्छविकालया इतिहासया निंतिं धनवज्रया योगदान गुलि महत्त्वपूर्ण जू, मल्ल काल लगायत सम्पूर्ण मध्यकालया इतिहासया निंतिं पं. हेमराज शाक्य प्रति झीगु राष्ट्र हे ऋणी जू । ख:जा लिच्छविकाल व प्राचीन काल सम्बन्धय् नं वय्क:या गाक्क योगदान दु ।

सत्यमोहन जोशी

थथे थनी ४०० दँ न्ह्य: महाबुद्ध देग:या नीस्वना: महाबौद्ध विद्वत् प्रतिष्ठानया दने गौरवमय पण्डित परम्पराया प्राज्ञिक व सृजनात्मक ज्याखँ न्ह्याकावंम्ह पं. अभयराजया कुलय् कुलया नां तया: प्रतिष्ठा कायम याना: समाज व राष्ट्रयागु गरिमा झ: झ: धायक थ:गु अमूल्य कृतिया योगदान न्ह्यब्वयाबिज्या:म्ह झी पं. हेमराज शाक्यजुयात दिशा झिगू बखत स्वंगू मङ्गलमय सुख पाप्त जुइमा थ्वहे दुनुगंनिसेंयागु भिंतुना जुल ।

नेपाली भाषा

सत्यमोहन जोशी

नेपाल प्राचीन लिपि र अभिलेख अध्ययन अन्वेषण, इतिहास, पुरातत्त्व र संस्कृति, महायानी, वज्रयानी बौद्ध धर्म दर्शन, कला र संस्कृति तथा प्राचीन नेपाल भाषा सहित्यका क्षेत्रमा अभिरुचि राख्ने तथा शोधकार्य गर्ने प्राय: धेरैजसो विद्वद्जनहरु (स्वदेश र विदेशका) एकनएक रुपले पं. हेमराज शाक्यज्यूसंग परिचित हुन पुगेका छन् ।

डा. दिनेशचन्द्र रेग्मी

यस अतिरिक्त अभिलेख, पाण्डुलिपि, मूर्तिकला बौद्ध प्रतिमा विज्ञान, स्तूप र विहारहरु (वास्तुकला)को अध्ययन जस्ता पुरातात्विक अध्ययनको साथसाथ सरल लोकभाषा (नेपाल भाषा) मा प्रकाशित बौद्ध धर्म र दर्शनसम्बन्धी आफ्ना अनेकौं रचनाहरुले श्री हेमराज शाक्यको बहुआयामीय व्यक्तित्वको परिचय दिन्छन् ।

डा. डिल्लीरमन रेग्मी

हेमराज शाक्यको लेखनीको नेपालका विद्वान्ले मात्र हाइन विदेशका मनिषीहरुले पनि मुक्तकण्ठले प्रशंसा गरेका छन् । आफ्नो पदबाट अवकाश प्राप्त भएपछि पनि हेमराज शाक्यले शोधकार्य छोड्नु भएको छैन । वृद्धावस्थानमा पनि उहाँ आफ्नो क्षेत्रमा उत्तिकै लगनशील हुनुहुन्छ । यसको फलस्वरुप "मध्यकालीन अन्तवाक्य" र "रुद्रवर्ण महाविहार" जस्ता अमूल्य पुस्तकहरु उहाँले प्रकाशित गर्नसक्नुभयो ।

संस्कृत भाषा

योगी नरहरिनाथ

इतिहासप्रकाश कर्मणी मम चिरसहचरः
श्री हेमराजः शाक्यः स्वकृतिभिः कृतिभिश्च
पृथिवितले प्रथितः स्थितोऽस्ति । परम हर्षस्य
विषयो यदयं वर्तमानेऽपि कर्म तत् कुर्वन्
वर्तते । इत्थं शतं समाः स्वज्ञानराशिं
दिशि दिशि दिशन् दिनकार इति विदितोऽस्तु ।

हिन्दी भाषा

डा. श्री ठाकुरसेन नैगी

भौतिक शरीर पर आक्रमण करने वाले रोगों से रुग्ण होते हुए भी ये उनसे कमी पराभूत नहीं हुए। फलत: आज वह ६६ वर्ष अवस्था को पार करके भी अपनी उसी पूरी श्रद्धा, भक्ति एवं तन्मयता से मञ्जुश्री की साधना में रत हें। इनकी इसी कर्मठता और ज्ञान की सम्पन्नता का ही फल है कि साधना में रत हें। इनकी इसी कर्मठता और ज्ञान की सम्पन्नता का ही फल है कि जिस विषय में भी इन्होंने हाथ लगाया वे उसके अन्त:स्थलतक गये, उसकी गम्भीरता का पूर्ण अवगाहन किया। ऐसे ही व्यक्तिसच्चे अर्थ में बौद्ध जगत् के विभूति एवं उद्धारक कहलाने के अधिकारी हैं।

English Language

Kamal P. Malla

Although he has no formal training in the rigours of modern research he was an apprentice of the late Bouddha scholar, Dharmaditya Dharmacharya. Most of his publications are in fact amazing feats of love's labour which can't easily be ignored by anyone keenly interested in the history and culture of the Nepal Valley in general and Buddhist traditions in particular. Like all historical material the use of Mr. Shakya's publications depends upon the abilities of the interested scholar.

Zuirya Nakamura

Every time I visited Nepal for the excavation of Kapilavastu, I was very much encouraged with his warm hospitability. He was always quiet, kind and never forgot his smile. I esteem him as the most reliable Buddhist scholar standing for Nepal who studies hard steadily.

Asha Ram Shakya

A very simple looking, modest speaking and polite personality, Mr. Shakya is the most promonent among the Nepalese researchers and scholars. An untiring researcher as he is, he always deserves our deep respect and regard besides all sorts of co–operations he deserves from us.

David L. Snellgrove

Hem Raj Shakya (born 1926 A.D.) has probably done more than any other scholar to make known through his publications the cultural wealth of the Nepal Valley where he has spent almost the whole of his life.

John K. Locke, S.J.

There are indeed few people in Nepal who have the breadth of knowlege of the scripts of Nepal and of the whole Buddhist tradition of Patan and its history. He worked for many years as an Epigraphist for the Government of Nepal. More important, though, than his official work has been his personal interest in the history of Patan and his own Buddhist community which has spurred him on to publish privately over twenty works on various aspects of this tradition.

पिकाक

मां भाय् पुच

Māṃ Bhāy Pucaḥ

यल

पिथनागु तिथि : नेसं ११३५ चिल्लागा आमाइ, शनिवा: